

(P-O1) ORTAÖĞRETİM OKULLARINDAKİ ÖĞRENCİLERİN MADDE BAĞIMLILIĞI KONUSUNDA BİLGİ, TUTUM, DAVRANIŞ DÜZEYİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Engin Karadağ

Yeditepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi
karadag1981@mynet.com

İnsanların ruhsal yaşantılarını etkileyen ve fiziksel olarak değişiklikler oluşturan maddelerin kullanılması insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar bu maddeleri tarih boyunca farklı şekillerde ve çok farklı amaçlarla kullanmışlardır. Bu tür maddeler ilk olarak dini törenlerde ve büyücülükte kullanılmaktayken, sakinleştirici ve ağrı giderici etkilerinin öğrenilmesiyle tıpta kullanılmaya başlanmıştır. Geçmişte bu maddeler için narkotik madde, keyif verici madde, uyuşturucu gibi terimler kullanılırken, kullanım şekillerini belirtmek için iptila itiyad, narkomani gibi terimler kullanılıyordu. Bu terimler arasındaki farklılıkların ve yanlış anlaşılmaların ortadan kaldırılması için Amerikan Psikiyatri Birliği yeni sınıflandırmasında narkotik madde, uyuşturucu gibi terimlerin yerine "madde" terimini kabul etmiş, bu maddelerin kullanılmasıyla ortaya çıkan bozukluklara da "madde kullanım bozukluğu" adını vermiştir. Madde bağımlılığı kısaca; kişinin kullandığı maddeyi birçok kez bırakma girişiminde bulunmasına rağmen, bırakamaması, giderek dozunu artırması, kullanmayı bıraktığında yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması, zararlarını görmesine rağmen madde kullanmayı sürdürmesi, zamanının büyük bölümünü madde arayarak geçirmesi durumudur. Ülkemizde madde bağımlılığı yeni bir sorun olmasına rağmen, çok hızlı artış göstermektedir. Ülkemizde yapılan araştırmalar bu görüşü desteklemektedir. 1991 yılında İstanbul lise gençliği ile yapılan çalışmada yaşam boyu herhangi bir maddeyi kullanım oranı %3 civarında iken bu oran 1995 yılında yapılan bir çalışmada %7' ye kadar çıkmıştır. Yine 1995 yılında Sağlık Bakanlığı'nın tüm Türkiye'yi kapsayan çalışmaların da sorunun %3' ler civarında olduğu gözlenmiştir. Ancak tüm bu oranlara rağmen Türkiye'de madde bağımlılığı sorununun diğer Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri ile kıyaslandığında düşük düzeyde olduğu söylenebilir. Ancak artış hızı önemli boyutlardadır. Gençler madde bağımlılığı açısından risk altındaki grubu oluşturmaktadır. Özellikle ergenlik dönemindeki gençler bu konuda daha hassastır. Bu tür maddelerle ilk karşılaşma genellikle ergenlik döneminde olmaktadır. Yine ergenlik döneminde meydana gelen değişiklikler ve bu dönemin kendine has özellikleri bu dönemi madde bağımlılığı açısından farklı kılmaktadır. Madde Bağımlılığı Ruhsal yaşantılarımızı etkileyen maddelerin kullanılması insanlık tarihi kadar eskidir. İlkel insanlar bu tür maddeleri dini törenlerde, büyücülükte kullanmışlardır. Rauwolfia alkaloidlerinin elde edildiği bitki ve koka yaprakları bu tür maddelerin en eskilerindedir. Haşhaş üretimi ve bundan afyon üretimi ise MÖ 4000 yıllarında, Sümerlere dayanır. Eski Mısırlılara ait belgelerde çok sayıda madde ve ilaç adı yer almaktadır. Afyonun akıl hastalarında kullanım bozuklukları kadın ve erkekte, tüm ırk ve her sosyoekonomik düzeyde, her etnik ve coğrafi grupta izlenmektedir (1). Afyon ve benzeri maddelerin ruhsal bozukluklar üzerine etkilerinin bilimsel olarak ortaya atılmasından sonra 1821 yıllarında Thomas de Quincey 'Bir İngiliz Afyonkeşinin İtirafları', 1895 de J.J. Mareau de Tour'un 'Haşhaş ve Ruhsal Anormallik' ve 1860'da Charles Baudelaire 'Yapay Cennet' adlı yazılarını yazmışlardır (2). Bu maddelerin kullanış şekillerini belirtmek üzere de iptila (addiction), itiyad, adet(habituatıon), bağımlılık (dependence) terimleri kullanılır idi. Bu arada bağımlılığın ancak fizik anlamda kabul edilmesi gerektiği veya bağımlılığın psikik, emosyonel de olabileceği tartışmaları sürer gider idi. Bu terimlerin kullanılması, tanımlanmaları çeşitli çevrelerde ve kişiler arasında farklı olduğu için ortaya çıkan karışıklığı düzeltmek amacı ile Amerikan Psikiyatri Birliğinin yeni sınıflandırmasında ilaç, keyif verici madde, narkotik madde, alışkanlık yapan madde terimleri yerine "madde" terimi kabul edilmiş ve bu maddelerin kullanılması ile ortaya çıkan psikiyatrik bozukluklara da "madde kullanımı bozuklukları" adı verilmiştir (3). Madde bağımlılığı, kınanacak sosyal bir sorun değil, bir hastalıktır. Yaşamında şiddetli stresörler olan her insanın madde bağımlısı olma olasılığı vardır. Ancak bazı insanlarda yatkınlığı (predispozan) artıran etkenler vardır. Madde bağımlılığının oluşumunda tek etken aramak

yerine, çok etkenli bir bozukluk olduğunu kabul etmek gerekir. Araştırmalar madde bağımlılığını hazırlayıcı birçok etkenin bir arada olduğunu göstermektedir. Bunlar; • Biyolojik Etkenler: Bağımlılıklarda genetik yatkınlığın (özellikle alkolizmde) söz konusu olduğu aile ve ikizler üzerinde yapılan çalışmalarla kanıtlanmıştır. Alkoliklerin erkek çocuklarında alkolizm görülme oranı, alkolik olmayan babaların çocuklarından dört kat fazladır. Bu kişiler içtikleri zaman yüz kızarması, çarpıntı, bulantı-kusma gibi otonomik belirtileri az gösterirler. Psikolojik Etkenler: Bireysel yatkınlıktan söz edilebilir. Bu kişiler, bağımlı, duygusal yönden immatur (gelişmemiş), engellemeye dayanma düzeyi, ego(benlik) gücü ve benlik saygısı düşük, anksiyete ve panik durumlarını sık yaşayan, güvensizlik ve güçsüzlük durumlarını otoriteye karşı gelerek baş etmeye çalışan kişilerdir. Sigmund Freud'un Psikoanalitik kuramına göre; bağımlılığa yatkın kişilerde oral döneme saplantı vardır. Bu bireyler, oral döneme özgü davranışlar ve özellikler (yeme-içme davranışı gibi) gösterirler ve stresli durumlar karşısında etkili baş etme yöntemleri yetersizdir. Bu nedenle, bireyler yaşam stresleri karşısında alkol ya da ilaç alma eğiliminde olurlar. Oysa egosu daha güçlü, uygun baş etme becerileri kazanmış bir birey, aynı stres karşısında herhangi bir maddeye başvurmamaktadır(4). Sosyo-kültürel Etkenler: Biyolojik ve psikolojik yatkınlığının yanı sıra, bağımlılıklarda toplumun kültürel değerleri ve tutumları da etkili olabilir. Toplumsal değerlerin ve toplumu oluşturan insanların bağımlılıkları özendirici, teşvik edici olmaları ve kabul edici tutumları, içen bireyler tarafından "izin vericilik" olarak algılanabilir. Tarih boyunca insanlar yaşamsal streslerinin yol açtığı anksiyete duygusu ile başetmek için etkin olmayan bir yol olan alkol ya da madde almışlardır. Alınan madde, bireyin anksiyete duygusunu hafifletir ve rahatlamasını sağlar. Bu rahatlama, toplum üyeleri için alkol/madde almayı destekleyicidir. Dinin madde bağımlılığını etkileyen bir etken olduğu bilinmekle birlikte, alkol ya da maddeyi almayı engellemeye tek başına yeterli değildir. Çünkü alkolün kesin olarak yasaklandığı ülkelerde (Libya, İran, Suudi Arabistan) bile, yasağa karşın içenlerin ya da gizli içicilerin sayısının gittikçe arttığı söylenebilir. Bağımlılıkları etkileyebilen bir etken olarak bilinen cinsiyetin, günümüzde geçerliliğini yitirdiği gözlenmektedir (4). Uyuşturucu maddeye erişebilirlik: Eğer uyuşturucu madde kolaylıkla bulunup elde edilebiliyorsa kullanım oranı yüksektir. Ancak bu etkenin önlenmesi tek başına yeterli değildir(6). Bu araştırma tanımlayıcı tipte bir araştırmadır. Araştırma Kadıköy bölgesindeki Liselerde yapılmıştır. Örneklem seçiminde rasgele örnekleme ve orantılı tabakalı örnekleme yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmamızdaki elde edilen bulguların toplanması için çalışmaya katılan bütün öğrencilere anket uygulanmıştır. Anket soruları Amatem'in 1996 yılı mayıs ayında düzenlediği uyuşturucu maddeler ve bağımlılık gençlik anketinden alınmış ve tekrar düzenlenmiştir. Ankette yer alan tüm sorular için frekans ve yüzdelik tablosu oluşturulmuştur. Madde kullanımıyla ilişkisi olduğu düşünülen özellikler için Fisher'in χ^2 si ve Kruskal-Wallis'in χ^2 si uygulanarak çıkan sonuçlara göre önerilerde bulunulmuştur.

KAYNAKLAR

1. Yüksel, N. (1995), Ruhsal Hastalıklar, Hatipoğlu Yayınları, Ankara.
2. Çifter, İ. (1986), Psikiyatri, Şenal Basımevi, İstanbul.
3. Arkonaç, O. (1987), Psikiyatrik Semptomlar Ve Sendromlar, Nobel Tıp Kitapevi, İstanbul.
4. Kum, N. (1996), Psikiyatri Hemşireliği El Kitabı, Vehbi Koç Vakfı Yayınları, İstanbul.
5. Kulaksızoğlu A.Ergenlik Psikolojisi. 1. Baskı Remzi Kitabevi, İstanbul, Şubat, 1998 (6) Amatem, (1997), Özel Okullar Derneği Uyuşturucu Maddeler Ve Bağımlılık Eğitim Paketi Eğitici Kılavuzu, İstanbul Ticaret Odası Basımı, İstanbul.